

[Pokalbis]

Masių balso paisymas veda į policinę valstybę

Pokalbis su Žmogaus teisių stebėjimo instituto direktoriumi Henriku Mickevičiumi – **Teigiame, kad privačių pokalbių pavišimas pažeidė politikų ir verslininkų teises. Tačiau ar nemanote, kad politikai bijo tik vienintelio dalyko – viešumo ir kad kovos su korupcija prasme šių pokalbių pavišimas buvo labai reikalingas?**

– Mano vertinimo atspirties taškas yra žmogaus teisės. Jei nagrinėtume visos Lietuvos kontekste, galbūt buvo mėginimų sukelti sprogimą, po kurio prasidėtų apšovalymas. Tačiau, kovodami su blogiu be taisyklių, galbūt vieną kartą ir laimėsime. Nedaug laimėsime. Ilgalaikeje perspektyvoje tokių veiksmų padariniai bus liūdni. Jeigu norime gyventi stabilioje demokratinėje valstybėje, turime laikytis tam tikrų normų. Žmogaus teisių katalogas ir yra tas pagrindas, be kurio demokratija yra neįmanoma. Vieną kartą galbūt visuomenė gautų mažiau informacijos ir vienas kitas politikas sugebėtų pasislėpti, bet ilgai, tikiu, viskas gerėtų.

Juk Seimo narių pokalbių su verslininku A. Janukoniu pavišimo rezultatas nėra aiškus. Taip, pamatėme, kad dešimt ar dvidešimt politikų yra nešvarūs, kai kurie verslininkai nešvarūs, tačiau visi kiti, neištraukti į paviršių, dabar nueis į didesnį pogrindį. Tik jie nebekalbės telefonais ir juos apskritai pagauti už rankos bus daug sunkiau.

Žmogaus teisių aspektu standartas, sukurtas R. Pakso apkaltos laikotarpiu, yra labai blogas. Tada nukentėjo R. Paksas, dabar tie žmonės, kurie džiaugėsi R. Pakso nušalinimu. Man kyla klausimas, o kas tuomet kitas?

– **Bet Seimo nariai yra vieši asmenys. Galbūt žmonės turėtų žinoti, ką, su kuo jie kalba, kodėl kalba su verslininkais apie įstatymus ir tuos įstatymus keičia taip, kaip verslininkams reikia? Juk tai – ne valstybės paslaptys.**

– Sutinku, kad yra toks požiūris. Galbūt ir galima skirstyti, kad vienoje srityje yra daugiau privatumo, kitoje – mažiau. Tačiau, remiantis Europos Žmogaus Teisių Teismo išvadomis, visi pokalbiai telefonu yra privatūs. Nesvarbu, ar viešas asmuo kalba, ar iš mobiliojo, ar iš stacionaraus telefono. Privačių pokalbių pavišimas yra žmogaus teisių pažeidimas.

Kita vertus, jeigu mes sukuriame precedentą, kad kai kuriais atvejais galima viešinti privačius pokalbius, ateityje tikrai kas nors bandys tą standartą praplėsti. Vieną dieną bus pasakyta, kad dviejų verslininkų pokalbis yra labai svarbus visuomenei, nes jie kalba apie politikus. Padėtis nėra gera. Jei toliau nieko nekeisdami gyvensime, judėsime policinės valstybės link.

– **Ar galima teigti, kad šis precedentas viešinti pokalbius buvo sukurtas R. Pakso apkaltos proceso metu?**

– R. Pakso atveju buvo kiek kitaip. Tuomet reikėjo pašalinti oponentą, ir tai buvo padaryta nekorektiškai. Taip sakau ne todėl, kad norėčiau ginti R. Paksą – aš kaip tik jo nemėgstu. Buvo sukelta isterija visuomenėje. Jei ištarei bent žodelį, kad kažkas daroma negerai, ne pagal taisykles, pažeidžiant žmogaus teises, buvo suprantama, kad esi R. Pakso šalininkas. Taip neturėtų būti.

Seimo skandalas vyko kiek kitaip. Jau turėjome precedentą dėl informacijos pavišimo. Jei vieną kartą tai buvo padaryta, vadinasi, galima padaryti ir antrą kartą.

Galbūt taip yra dėl politikų nekompetencijos, neišmanymo. Pavyzdžiui, manau, kad Seimo Antikorupcijos komisija neturi pakankamai kompetencijos. Minia rėkia, nori informacijos. Nors ir nepateisinu, bet galėčiau suprasti.

Tuo tarpu man visiškai nesuprantama, kai generalinio prokuroro pavaduotojas ir STT Vilniaus valdybos viršininkas ragino paskelbti įrašus. Tai arba visiška nekompetencija, arba sąmoninga, užsakyta veikla. Aš net nežinau, ką apie tai pasakyti. Man norėtųsi tikėti, kad teisėsaugininkai, kurie įsivėlė į politiką, tai darė nesąmoningai. Daugelį iš jų pažįstu. Gal jais kas nors naudojasi?

Kita vertus, kalbant iš žmogaus teisių perspektyvos, teisėsaugininkams tikrai trūksta supratimo. Jų suvokimas yra toks, jog klausimus reikia spręsti iš esmės. Kažkokios taisyklės, žmogaus teisės yra suvokiamos kaip trukdymas, esą nieko nepasieksime. Ir šio mąstymo rezultatai turime šiandien.

– Bet ar jums pačiam nėra keista, kad, pažeidus aukštų politikų, pareigūnų teises, kyla ne vienas skandalas, atsiranda balsų, ginančių jų teises? Tuo tarpu paprasto žmogaus teisių niekas nepuola ginti. Jūsų institucija taip pat nerengia didelių spaudos konferencijų paprastų žmonių teisių pažeidimams įvertinti.

– Suprantu, ką turite galvoje. Tikrai tapome labai nepopuliarūs, užčiuopę korupcijos skandaluose žmogaus teisių pažeidimus. Bet reikia suprasti, kad dalykai, apie kuriuos kalbame dabar, gresia valstybės stabilumui. Ir tai kelia mūsų pilietinį susirūpinimą. Jei turime priemonių, kodėl neturėtume reaguoti? Juk teisė į demokratiją taip pat yra žmogaus teisė.

Vykdomė įvairius kitus projektus, kurie dar nebaigti. Sutinku, apie visus juos informuoti gal ir pritrūksta laiko. Tik visos kitos problemos šiandien tarsi nuėjo į antrą planą.

Bet sutinku, kad tai yra bėda. Ir paprastas žmogus ne visai mus supranta. Antra vertus, jeigu eitume su minia, ką mes pasiektume? Daugelis žmonių neišprusę, nedaug supranta. O mes nesame politikai, kad reikėtų pataikauti jų norams. Ir norisi kalbėti apie principinius dalykus, kurie turi įtakos ateičiai. Mes ir kalbame.

– Žmonės apklausose teigia esantys patenkinti, jog pokalbiai buvo paviešinti. Ar taip yra todėl, kad jie nelabai supranta, jog tai – žmogaus teisių pažeidimas, ne vien tik galimos korupcijos atvejo paviešinimas?

– Galbūt trūksta ilgalaikio požiūrio, kad reikia sukurti visiems ir visada galiojančias taisykles, dėl kurių mes ilginiui tapsime laimingesni. Šiandien per daug paisoma žmonių, kurie rūpinasi tik savo interesais. Labai daug nepakančių žmonių. Tik ir girdi net iš garsių žmonių lūpų, kad reikia nubausti, pasodinti, nesvarbu, kiek tai kainuoja, kiek dėl to paaukojame. O tai nėra teisingumas.

– Į kokius dar Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos pažeidimus atkreipėte dėmesį per korupcijos skandalus?

– Galima kalbėti dar apie kelis pažeidimus. Vienas yra pačios informacijos rinkimas. Turiu nemažai abejonių, ar pati telefoninių pokalbių pasiklausymo procedūra atitinka konvencijos reikalavimus. Nes pagal konvenciją privatus gyvenimas yra neviešinamas. Bet tam tikrais atvejais galima tai daryti, remiantis įstatymais, siekiant teisėto tikslo, išvardyto toje pačioje konvencijoje, jeigu tai būtina demokratinei visuomenei. Tai suprantama kaip tikslo siekimas proporcingomis priemonėmis.

Mūsų Operatyvinės veiklos įstatymas yra labai netobulas. Europos Žmogaus Teisių Teismas pabrėžia, kad tokie įstatymai turėtų būti labai preciziški, o mūsų šiame įstatyme kai kurios nuostatos yra deklaratyvios.

Antras dalykas, paviešinant pokalbius esą buvo siekiama kovoti su nusikalstamumu. Bet ar paviešinimas – proporcinga priemonė? Ar tikrai reikėjo klausytis asmenų keletą metų, įrašinėti jų pokalbius, paskui pateikti informaciją sudėtingu politiniu laikotarpiu? O gal reikėjo panaudoti kitus operatyvinius metodus, kurių yra ne vienas? Juk pasiklausymas yra labai drastiška priemonė. Kol rezultato dar neturime, sunku pasakyti.

Paviešinimas, be jokios abejonės, yra pažeidimas. Jei toliau nagrinėtume padėtį, apskritai Lietuvoje nėra įstatymo, kuris reglamentuotų privačios informacijos paviešinimą. Ir jei, kaip minėjau, privačių pokalbių paviešinimo tikslas buvo kovoti su nusikalstamumu, tai šis paviešinimas buvo betikslis, nes medžiaga diskredituota, tai nebėra įrodymas, šios medžiagos niekur negali panaudoti. O betikslis kišimasis į privatų gyvenimą ir yra konvencijos pažeidimas.

Taip pat dar egzistuoja teisė į teisingą teismą. Lietuvoje yra suprantama, kad kol nepareikštas įtarimas, surašytas popieriuje, esi niekuo dėtas asmuo. Tačiau civilizuotose valstybėse pripažįstama, kad įtariamuoji esi nuo to momento, kai tau tampa žinoma, jog esi įtariamas, kai pradeda nerimauti, baimintis ir pan. Politikai įtariamaisiais tapo nuo tada, kai buvo atlikti poėmiai partijų skyriuose ir kai buvo paskelbtos Seimo narių pavardės. Nuo to momento jie turėjo turėti teisę į gynėją, ginčyti įrodymus ir pan. Deja, tokių galimybių neturėjo.

Ir nesvarbu, su kuo taip elgiamasi – ar su politikais, ar su paprastais žmonėmis. Tai yra žmogaus teisių pažeidimas.

Galiausiai yra toks dalykas kaip teisė į nešališką teismą.

Jeigu V.Andriukaičio, A.Vidžiūno ir kitų politikų bylos pateks į teismą, ar Lietuvoje atsiras nors vienas teisėjas, kuris bus nepaveiktas šios atakos prieš asmenis? Juk visi esame žmonės, ir Lietuvoje minios psichologija yra labai stiprus dalykas. Esame labai veikiami žiniasklaidos.

Žmonos, vaikai, kolegos dabar taip pat turi nuomonę ir turės įtakos teisėjo nuomonei. Be to, juk ir teisėjai nori daryti karjerą, nori įtikti žmonėms, nuo kurių karjera priklauso.

Tai yra subtilus dalykas. Ir paleidus operatyvinę medžiagą į apyvartą kiekvieno smegenys bus paveiktos.

– Bet sutikite, kad žiniasklaida daug rašo apie rezonansinius įvykius. Ir rašo ne tik apie politinius reikalus, bet ir apie kriminalinius nusikaltimus. Ar reikia manyti, kad teisėjai žudikų bylose taip pat sprendimus priima psichologiškai paveikti?

– Žiniasklaida šiandien iki toli nueina. Anksčiau informacijos apie kriminalinius nusikaltimus nebuvo tiek daug, o jau keliolika metų jos itin daug. Bet kriminalistai ir teisėjai, manau, jos nebeskaito. Kartais ji itin primityvi.

Tuo tarpu paviešintų politikų ir verslininkų pokalbių neskaityti buvo neįmanoma.

Kalbino Indrė Makaraitytė